

УДК 338.64

Пісна О.М.

здобувач кафедри міжнародного менеджменту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ТРЕНДИ В ГЛОБАЛЬНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІ

TRANSFORMATION TRENDS IN GLOBAL BUSINESS ENVIRONMENT

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню ключових змін в сучасному середовищі бізнес-діяльності міжнародних компаній, узагальненню факторів, які призвели до такої трансформації та визначенню трендів глобального розвитку ділового середовища. На основі рейтингів міжнародних організацій, провідних університетів та компаній проаналізовано позиції країн-лідерів та охарактеризовано тенденції в регіональних площинах, що дозволило сформулювати висновки про сучасні трансформації та тренди в глобальному бізнес-середовищі. Результати дозволяють прогнозувати перспективи розвитку бізнес-діяльності в окремих країнах та регіонах.

Ключові слова: глобальне бізнес-середовище, трансформації, тренди, міжнародні компанії.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы ключевые изменения в современной среде бизнес-деятельности международных компаний, обобщены факторы, которые привели к такой трансформации и определены тренды глобального развития деловой среды. На основе рейтингов международных организаций, ведущих университетов и компаний проанализированы позиции стран-лидеров и охарактеризованы тенденции в региональных плоскостях, что позволило сформировать выводы о современных трансформациях и трендах в глобальной бизнес-среде. Результаты позволяют прогнозировать перспективы развития бизнес-деятельности в отдельных странах и регионах.

Ключевые слова: глобальная бизнес-среда, трансформации, тренды, международные компании.

ANNOTATION

The article is devoted to the changes in the international business environment, the synthesis of factors that caused such transformations and the determination of the trends of global business environment development. Based on the ratings of international organizations, leading universities and companies, the positions of the leading countries were analyzed and the situation in the regions was characterized, it made its possible to form conclusions about modern transformations and trends in the global business environment. The results allow you to predict the prospects of business development in individual countries and regions for international business strategies development.

Keywords: global business environment, transformations, trends, international companies.

Постановка проблеми. Сучасні турбулентні умови розвитку глобального середовища бізнесу вимагають постійного моніторингу його складових, оцінки ключових параметрів та визначення факторів, що суттєво впливають на його трансформацію, для визначення потенційних трендів розвитку. Оскільки компанії, що планують вихід на нові зарубіжні ринки або посилюють регіональну присутність, все частіше потребують комплексної оцінки більшість показників бізнес-середовища, то вкрай необхідним є узагальнення інформації щодо розвитку глобального бізнес-середовища та окреслення транс-

формаційних трендів для можливості розробки міжнародних бізнес-стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти формування та особливостей сучасного розвитку складових глобального бізнес-середовища аналізуються в роботах таких учених, як: А. Айзен, Г. Андрощук, Ф. Вієга, С. Бейкер, Н. Блум, Л. Бол, А.С. Гальчинський, В.М. Гейєць, В.Г. Герасимчук, С. Девіс, О.О. Євдоченко, Д.Г. Лук'яненко, О.Д. Лук'яненко, М.І. Мельник, А.М. Поручник, В.Р. Сіденко, Я.М. Столярчук, Т.М. Циганкова, А.С. Філіпенко, К. Фройд, С. Холенсен та ряду міжнародних організацій та фондів. Проте в більшості публікацій досліджуються економічні складові в цілому або аналізується декілька показників, тому в даній статті увагу зацентровано на комплексній характеристиці ключових параметрів розвитку середовища саме бізнес-діяльності міжнародних компаній, що дає змогу узагальнити сучасні трансформаційні тренди та окреслити перспективи розвитку бізнесу.

Метою даної статті є аналіз показників сучасного стану розвитку глобального середовища бізнес-діяльності на основі дослідження ключових глобальних рейтингів міжнародних організацій та виокремлення факторів, що визначають такі трансформації для узагальнення трендів розвитку та розробки відповідних стратегій діяльності компаній в глобальному середовищі бізнес-діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні дослідження позицій країн та регіонів в глобальному бізнес-середовищі дозволяють сформулювати загальне уявлення про ключові тренди його розвитку. Так, з огляду на динаміку позицій країн в рейтингу за рівнем глобалізації країн (таблиця 1) з 2010 року лідери, в переважній більшості, залишаються незмінними.

Найбільш глобалізованими країнами на сьогодні залишаються Нідерланди, Ірландія (яка увійшла до лідерів рейтингу в останні роки), Бельгія. Слід зауважити, що погіршилися позиції Швеції, Швейцарії, Великобританії. Німеччина опинилася поза десяткою лідерів, натомість Угорщина увійшла до групи. Оскільки цей комбінований показник дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї чи іншої країни в глобальний простір і порівняти різні країни за його компонентами – економічними, соціальними та політичними, то очевидним є й те, що групу

лідерів формують найбільш розвинуті країни, які також є лідерами більшості інших рейтингів (так, Данія, Канада, Нідерланди, Австралія, Великобританія та Німеччина формують групу лідерів світового рейтингу за Індексом соціального розвитку 2017 року [3], скандинавські країни й Канада є лідерами за Рейтингом свобод [4]). Натомість США в останні роки не входять до 10-ки лідерів, незважаючи на потужний геополітичний вплив та багатство країни, що пояснюється політичними змінами в країні, незадовільними показниками розвитку соціальної сфери та економічними трансформаціями

[3]. Більшість фахівців схильні вважати, що покращення позицій країн у ключових рейтингах залежить, в першу чергу, від покращення ділового середовища, відповідно від реформ й стратегій глобального розвитку країни.

Для аналізу сучасних трендів розвитку глобального бізнес-середовища та його регіональних особливостей доцільно зупинитися на дослідженні ряду індексів. Так, рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) [5] свідчить про наступне (таблиця 2): найбільш конкурентоспроможними є країни, які займають перші місця в рейтингу.

Таблиця 1

Країни-лідери рейтингу за рівнем глобалізації країн, 2010-2017 рр. [1; 2]

Позиція в рейтингу	Значення індексу у 2010 р.		Значення індексу у 2015 р.		Значення індексу у 2017 р.	
1	Бельгія	89,70	Бельгія	90,47	Нідерланди	92,84
2	Нідерланди	88,35	Нідерланди	90,24	Ірландія	92,15
3	Швеція	88,07	Швейцарія	89,70	Бельгія	91,75
4	Швейцарія	88,04	Швеція	88,05	Австрія	90,05
5	Великобританія	87,95	Австрія	87,91	Швейцарія	88,79
6	Данія	86,99	Данія	87,85	Данія	88,37
7	Австрія	86,86	Франція	87,34	Швеція	87,96
8	Німеччина	86,40	Великобританія	87,23	Великобританія	87,26
9	Франція	86,37	Німеччина	86,89	Франція	87,19
10	Фінляндія	84,72	Фінляндія	85,98	Угорщина	86,55

Таблиця 2

Країни-лідери рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності (за WEF), 2010-2018 роки

Позиція в рейтингу	Значення індексу у 2010-2011рр.		Значення індексу у 2015 – 2016 рр.		Значення індексу у 2017-2018 рр.	
1	Швейцарія	5,63	Швейцарія	5,76	Швейцарія	5,86
2	Швеція	5,56	Сингапур	5,68	США	5,85
3	Сингапур	5,48	США	5,61	Сингапур	5,71
4	США	5,43	Німеччина	5,53	Нідерланди	5,66
5	Німеччина	5,39	Нідерланди	5,50	Німеччина	5,65
6	Японія	5,37	Японія	5,47	Гонгконг, САР	5,53
7	Фінляндія	5,37	Гонгконг, САР	5,46	Швеція	5,52
8	Нідерланди	5,33	Фінляндія	5,45	Великобританія	5,51
9	Данія	5,32	Швеція	5,43	Японія	5,49
10	Канада	5,30	Великобританія	5,43	Фінляндія	5,49

Джерело: узагальнено автором на основі [5; 6; 7]

Таблиця 3

Країни-лідери рейтингу за індексом економічної свободи (Heritage Foundation), 2010-2017 роки

Позиція в рейтингу	Значення індексу у 2010 р.		Значення індексу у 2015 р.		Значення індексу у 2017 р.	
1	Гонгконг, САР	89,7	Гонгконг, САР	88,6	Гонгконг, САР	90,2
2	Сингапур	87,2	Сингапур	87,8	Сингапур	88,8
3	Австралія	82,5	Нова Зеландія	81,6	Нова Зеландія	84,2
4	Нова Зеландія	82,3	Швейцарія	81,0	Швейцарія	81,7
5	Швейцарія	81,9	Австралія	80,3	Австралія	80,9
6	Канада	80,8	Канада	78,0	Ірландія	80,4
7	Ірландія	78,7	Чилі	77,7	Естонія	78,8
8	Данія	78,6	Ірландія	77,3	Великобританія	78,0
9	США	77,8	Естонія	77,2	Канада	77,7
10	Бахрейн	77,7	Великобританія	76,4	ОАЕ	77,6

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 9; 10]

госпроможними економіками світу є, як правило, розвинуті країни з динамічним бізнес-середовищем, сприятливим бізнес-кліматом, поміркованими реформами та відносно прогнозованими темпами розвитку. Більшість з цих країн входить до лідерів інших рейтингів вже тривалий період, в тому числі й до рейтингу за індексом економічної свободи (таблиця 3), тобто до країн, де «відсутнє урядове втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживання товарів і послуг, за винятком необхідного громадянам захисту і підтримки свободи як такої», The Heritage Foundation [8].

Рейтинг ведення бізнесу, а саме кількісні показники, розраховані Групою Світового банку, що все частіше використовуються для аналізу економічних результатів і для виявлення успішних реформ у сфері регулювання бізнесу, а також для визначення причин їх ефективності, дозволяє оцінити рівень сприятливості правових норм для підприємницької діяльності та захисту прав власності у 190 країнах. За час проведення моніторингу умов ведення бізнесу в усьому світі проведено 3188 реформ ділового клімату [11].

Лідери рейтингу в останні роки майже незмінні: Нова Зеландія, Сінгапур, Данія, Республіка Корея, Гонконг, США, Великобританія, Норвегія, Швеція і в цьому році – Грузія. Така тенденція свідчить про те, що в останні роки саме ці країни домоглися і утримують найкращі результати щодо створення сприятливого ділового середовища. Хоча протягом останнього року, що аналізувався, уряди 119 країн провели 264 реформи для створення робочих місць, залучення інвестицій і покращення умов розвитку бізнес-середовища [11]. Проте доцільно зупинитися на узагальнених показниках ведення бізнесу в регіонах або групах країн, які визначають ключові параметри ділового середовища (таблиця 4).

В цілому, крім Європи та Центральної Азії й ОЕСР, середній рейтинг по регіону погіршився, незважаючи на досягнення окремих

країн в регіоні щодо поліпшення умов ведення бізнесу. В Європі та Центральній Азії різниця в позиціях країн в рейтингу становить 114, проте більшість країн входять до лідерів по показникам розвитку ділового середовища, 5 – до перших десяти, що дає підстави регіону мати найкращі позиції серед інших регіонів, проте поступитися на 26 позицій позиціям ОЕСР. За останній рік в даному регіоні реалізовано 44 реформи (за останні 15 років – 673) [14].

В той же час, лідерами по кількості проведених реформ є країни, що розвиваються – 206 реформ (або 78 % всіх реформ в країнах, що аналізуються). Так, в країнах Африки на південь від Сахари проведено 83 реформи – рекордний показник для регіону другий рік поспіль, в Південній Азії – 20. Більшість з цих реформ було направлено на поліпшення доступу до кредитних ресурсів, покращення умов реєстрації нових підприємств та транскордонної торгівлі. В той же час, найбільш помітних результатів в розвитку бізнес-середовища досягли такі країни, як: Бруней-Даруссалам (другий рік підряд); Таїланд, Малаві, Косово, Індія, Узбекистан, Замбія, Нігерія, Джибуті і Сальвадор. В той же час, різниця в позиціях країн в рейтингу найбільша в даному регіоні – від 25 (Маврикій) до 190 (Сомалі) [14].

В країнах Східної Азії та Тихоокеанського регіону за останній рік реалізовано 45 реформ. Крім того, цей регіон представляють дві з 10 країн з найвищим рейтингом – Сінгапур і Гонконг, а також дві країни, які продемонстрували найбільш помітні успіхи щодо покращення умов розвитку бізнесу в цьому році, – Бруней-Даруссалам і Таїланд. За останні 15 років в регіоні проведена 371 реформа. В країнах Латинської й Америки і Карибського басейну в цілому проведено 26 реформ (за останні 15 років – 398). В економіках Близького Сходу і Північної Африки проведено 29 реформ (за останні 15 років – 292 реформи).

Південна Азія – єдиний регіон, країни якого не представлені в топ-50. В той же час, в

Таблиця 4

Позиції регіонів в рейтингу ведення бізнесу у 2010 та 2017 роках

Регіон	2009/2010 рр. Середній рейтинг по регіону, 183 країни	Дані по регіону у 2017 році			
		Кількість країн	Найвища позиція країни з регіону в рейтингу	Найнижча позиція країни з регіону в рейтингу	Середній рейтинг по регіону, 190 країн
Європа та Центральна Азія	72	24	9	123	53
Близький Схід та Північна Африка	96	20	21	186	115
Латинська Америка та Карибський басейн	96	32	49	188	110
ОЕСР	30	33	1	67	27
Південна Азія	117	8	75	183	129
Африка (до півдня від Сахари)	137	48	25	190	142
Східна Азія та Тихоокеанський регіон	87	25	2	178	93

Джерело: узагальнено автором на основі [11; 12; 13]

шести з восьми економік регіону було реалізовано 20 реформ. В Індії проведено 8 реформ – найбільший показник для однієї країни за рік. За останні 15 років в регіоні реалізовано 127 реформ [14; 15].

На думку фахівців Світового банку, з якою ми не можемо не погодитись, виключно державна політика виступає рушієм реформ та стимулом для розвитку всіх складових бізнес-середовища. І уряди країн, зацікавлені в розвитку національних економік, активно впроваджують реформи, що безпосередньо відображається на значенні індексу та позиціях в рейтингу.

За версією американського журналу Forbes, який публікує щорічні рейтинги найкращих та найгірших 153 країни для ведення бізнесу за 15 критеріями (право власності, ступінь впровадження інновацій, рівень оподаткування, технології, рівень корупції, свобода (особиста, торговельна та фінансова), бюрократизм і захищеність інвесторів), найкращими для ведення бізнесу в 2017 році було визнано Швецію, Нову Зеландію та Гонконг. У 2018 році цей список очолили Великобританія, Нова Зеландія, Нідерланди, Швеція та Канада [16]. Знову ж таки, підтверджуючи результати попередніх досліджень, відображених в рейтингах.

Більшість цих країн формують десятку лідерів в рейтингах за індексом сприяння торгівлі – Сінгапур, Нідерланди, Гонконг, Люксембург, Швеція, Фінляндія, Австрія, Великобританія, Німеччина, Бельгія (2016 рік) [17], за індексом сприйняття корупції (Transparency International) – Нова Зеландія, Данія, Фінляндія, Норвегія, Швейцарія, Сінгапур, Швеція, Канада, Люксембург, Нідерланди [18], індексом логістичної ефективності (Світовий банк) – Німеччина, Люксембург, Швеція, Нідерланди, Сінгапур, Бельгія, Австрія, Великобританія, Гонконг, США [19]. Проте за рейтингом податкового навантаження [20] найбільш привабливими є такі країни, як ОАЕ, Катар, Бахрейн, Кувейт і, навіть, Маврикій. Хоча в десятку входять Гонконг, Ірландія, Сінгапур, Данія та Нова Зеландія.

Типовим для більшості рейтингів є відсутність Китаю в десятці лідерів. Справді, стагнація економіки та всіх пов'язаних з цим процесів змінила позиціонування країни, що впливає на подальший розвиток регіону в цілому. Так, за прогнозами Світового банку зростання економік розвинутих країн становитиме 2,2% в той час, коли зростання країн, що розвиваються очікується на рівні 4,5% у 2018 році. Проте корпоративні борги в країнах, що розвиваються, в середньому зросли з 60% ВВП у 2006 р. до 86% ВВП у 2017 р. Це зростання було особливо виражено в Китаї, де корпоративний борг досягнув більше 160 % ВВП до 2017 року [21]. В той же час, у Східній Азії та Тихоокеанському регіоні зростання зменшиться з 6,3 відсотка в 2018 році до 6,1 в 2019 році, що відображає уповільнення темпів зростання у Китаї і

частково компенсується збитками у решті регіонів. Тим не менше, Китай входить до сімки найбільших ринків, що розвиваються (ЕМ7 – Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Мексика, Російська Федерація, Туреччина), власне які визначають тенденції світового споживання металів та енергії. Починаючи з 2010 року, ЕМ7 забезпечили зростання світової економіки більше, ніж на 50%, світової торгівлі на 19% та на 18% зростання обсягів світових потоків прямих іноземних інвестицій. Разом ці економіки сьогодні складають близько 25 % світового ВВП та 50% світового населення. На товарних ринках ЕМ7 споживає приблизно 60% металів і 40% енергії та продуктів харчування [21].

На думку експертів Світового банку [21], незважаючи на те, що глобальне зростання споживання енергії може залишатися загалом стабільним, зростання світового попиту на метали та продукти харчування може скоротитись на третину протягом наступного десятиліття. Це, вочевидь, послабить глобальні ціни на сировину. Китай, ймовірно, залишатиметься єдиним найбільшим споживачем багатьох товарів, хоча зростання споживання в інших країнах ЕМ7 може прискоритися. Для двох третин країн, що розвиваються, та які залежать від державних та експортних надходжень від продажу сировини, ці перспективи актуалізують необхідність економічної диверсифікації та посилення політичної стабільності.

Європа та Центральна Азія збережуть помірковані темпи розвитку на рівні 3,2-3,1%, що пояснюється сповільненням темпів торгівлі сировиною в регіоні, скороченням видобутку нафти та підвищенням цін на неї, невизначеністю щодо економічних санкцій до РФ. В країнах Латинської Америки та Карибського басейну прискоряться темпи економічного розвитку до 1,7-2,3 відсотку, що зумовлено поживленням інвестиційних надходжень, зростанням експортеру сільськогосподарської продукції з Центральноамериканського регіону та стабілізацією імпорту, збільшенням надходжень від туризму.

На Близькому Сході та в Північній Африці прогнозується зростання на рівні 3% – 3,3%, в основному, за рахунок стабілізації цін на нафту. Експерти прогнозують суттєве покращення бізнес-клімату в країнах даного регіону.

У Південній Азії очікується зростання на 6,9-7,1 відсотка, в основному, за рахунок стабілізації бізнес-клімату в Індії. Тенденції зростання на рівні 3,1-3,5 % матимуть місце й в країнах Африки на південь від Сахари за рахунок збільшення обсягів експорту продукції видобувної промисловості та стабілізації цін на метали, стабілізації цін на нафту, покращення ділового клімату та споживчих настроїв [22].

Країни, що розвиваються, беззаперечно, суттєво впливатимуть на розвиток товарних ринків, хоча важливість окремих країн зміниться. Очікується, що глобальні трансформації все

більше будуть стимулюватися економіками, які в даний час набагато слабкіші, ніж Китай.

З огляду на розміри країн та роль в міжнародних інтеграційних процесах, EM7 можуть призвести до суттєвих змін в глобальній економіці. Згідно з оцінками експертів, збільшення економічного зростання EM7 на 1 відсотковий пункт призводить до збільшення зростання економік інших розвинутих країн на 0,9 відсоткового пункту та країн, що розвиваються, на 0,6 відсоткового пункту через два роки [23].

Окремі країни EM7 можуть мати як глобальний, так і регіональний вплив. Так, Китай відіграє надзвичайно важливу роль серед EM7. Зростання темпів розвитку Китаю матимуть глобальний ефект, тоді як зміна трендів розвитку інших членів EM7 більшою мірою визначатимуть регіональний розвиток. Так, Бразилія та Мексика є найбільшими країнами Латинської Америки та Карибського басейну (ЛАК) – 60% регіонального ВВП. Зокрема, зміни економічного розвитку в Бразилії мають статистично значущий вплив на сусідні економіки. Росія дає 46% ВВП Європи та Центральної Азії тощо [21].

Висновки. Отже, в результаті аналізу позицій країн та регіонів в глобальному бізнес-середовищі нами визначено, що станом на сьогодні групу лідерів більшості ключових глобальних рейтингів формують найбільш розвинуті країни з динамічним бізнес-середовищем, сприятливим бізнес-кліматом, поміркованими реформами та відносно прогнозованими темпами розвитку. В той же час, США та Китай в останні роки не входять до 10-ки країн-лідерів більшості рейтингів, незважаючи на потужний геополітичний та регіональний вплив, що пояснюється а) політичними змінами в США, незадовільними показниками розвитку соціальної сфери та економічними трансформаціями, б) стагнацією економіки Китаю та пов'язаних з цим процесів після останньої кризи.

Досліджуючи рейтинг ведення бізнесу в регіональних площинах, слід зазначити, що окрім Європи та Центральної Азії та ОЕСР, де більшість країн входять до лідерів по показникам розвитку ділового середовища, 5 – до перших десяти, середній рейтинг по регіонах погіршився, незважаючи на досягнення окремих країн щодо поліпшення умов ведення бізнесу. В той же час, лідерами по кількості проведених реформ є країни, що розвиваються – 78% всіх реформ в країнах, що аналізуються, більшість з яких були направлені на поліпшення доступу до кредитних ресурсів, покращення умов реєстрації нових підприємств та транскордонної торгівлі.

За прогнозами Світового банку найактивніше в найближчі роки розвиватимуться країни Східної Азії та Тихоокеанського регіону, Європа та Центральна Азія збережуть помірковані темпи розвитку, натомість темпи економічного розвитку прискоряться в країнах

Латинської Америки та Карибського басейну, на Близькому Сході та в Північній Африці, у Південній Азії. В цілому, за оцінками експертів, зростання економік розвинутих країн становитиме 2,2% в той час, коли зростання країн, що розвиваються очікується на рівні 4,5% у 2018 році. Країни, що розвиваються, беззаперечно, суттєво впливатимуть на розвиток товарних ринків, хоча важливість окремих країн зміниться. Очікується, що глобальні трансформації все більше будуть стимулюватися економіками, які в даний час набагато слабкіші, ніж Китай.

Погоджуючись з фахівцями міжнародних організацій, можна стверджувати, що виключно державна політика виступає рушієм реформ та стимулом для розвитку всіх складових бізнес-середовища. І уряди країн, зацікавлені в розвитку національних економік, активно впроваджують реформи, що безпосередньо відображається на значенні індексів та позиціях в ключових глобальних рейтингах, та формує тренди розвитку як країни, так і міжнародного бізнес-середовища у майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт KOF Swiss Economic Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
2. Офіційний сайт KOF Swiss Economic Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/dual/kof-dam/documents/Globalization/rankings_2017.pdf.
3. Індекс соціального розвитку 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html>.
4. Freedom in the world 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2018_Final_SinglePage.pdf.
5. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf.
6. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
7. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
8. Офіційний сайт The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/pdf/2018/book/highlights.pdf>.
9. Офіційний сайт The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/pdf/2016/book/executivehighlights.pdf>.
10. Executive Highlights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2011/Index2011_ExecutiveHighlights.pdf.
11. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>.

12. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/Overview/DB11-Overview-Russian.pdf>.
13. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>.
13. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB18-Chapters/DB18-Overview.pdf>.
14. Пресс-релиз №: 2018/049/DEC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2017/10/31/doing-business-records-nearly-3200-reforms-in-15-years-to-improve-business-climate-worldwide>.
15. Forbes опублікував рейтинг найкращих країн для ведення бізнесу в 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/417414/forbes-opublikuvav-rejtyng-najkrashhyh-krayin-dlya-vedennya-biznesu-v-2018-rotsi>.
16. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf.
17. Офіційний сайт Transparency International Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#table.
18. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ipi.worldbank.org/international/global>.
19. Paying Taxes 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf.
20. Global Economic Prospects: The Turning of the Tide? / International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – June 2018. 184 p.
21. Офіційний сайт The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/06/05/global-economy-to-expand-by-3-1-percent-in-2018-slower-growth-seen-ahead>.
22. Huidrom, Kose, Ohnsorge 2017, World Bank 2016b.